

ЄГОР СЕРГІЙОВИЧ РОМАНЕНКО,*Харківський національний університет внутрішніх справ;* <https://orcid.org/0000-0002-9270-240X>

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ПІДРОЗДІЛУ ТАКТИКО-ОПЕРАТИВНОГО РЕАГУВАННЯ

Проведено теоретичний аналіз професійної компетентності працівників правоохоронних органів і надано визначення поняття професійної компетентності працівника поліції підрозділу тактико-оперативного реагування (далі – ТОР) Національної поліції України. З урахуванням специфіки службових завдань і професійної діяльності описано основні вміння поліцейського підрозділу ТОР. Виокремлено структурні складові професійної компетентності поліцейського підрозділу ТОР: особистісну, діяльнісну, соціальну. Розкрито змістове наповнення структурних складових професійної компетентності поліцейського підрозділу ТОР. Підкреслено, що актуальність досліджень розвитку професійної компетентності працівника поліції підрозділу тактико-оперативного реагування пов'язана зі зростанням «пильності» поглядів громадян на діяльність поліції в цілому і на новостворений підрозділ патрульної поліції зокрема.

Ключові слова: професійна компетентність, патрульний, поліцейський, практичний підрозділ, тактично-оперативне реагування.

Оригінальна стаття

Постановка проблеми

Соціально-економічні та політичні зміни, що відбуваються в житті сучасних українців, характеризуються значним посиленням їхньої громадської активності і виражаються в участі у масових заходах різного характеру: політичного, економічного, соціального, спортивного, культурно-видовищного, гендерного, релігійного, екологічного тощо. З огляду на високу політичну та громадську активність українців сформувалася нагальна потреба в забезпеченні безпеки і підтримці публічного порядку органами Національної поліції під час проведення масових заходів і за участі великої кількості людей. Тому з метою забезпечення громадської безпеки й охорони правопорядку на масових заходах у 2017 р. було створено новий підрозділ патрульної поліції тактико-оперативного реагування. Перед новоствореним підрозділом поліції постали такі завдання¹: мінімізувати ризики, які можуть виник-

нути під час масових заходів; знижувати напруження в натовпі без демонстрації сили; запобігати і протидіяти вуличній злочинності; патрулювати місто для оперативної підтримки екіпажів патрульної поліції в разі надходження викликів із підвищеним ступенем ризику; реагувати на ситуації, де є явна загроза застосування зброї чи інша загроза життю; затримувати осіб, які переховуються від правосуддя або перебувають у розшуку і можуть становити небезпеку. «У нас виникла необхідність у підрозділах з охорони громадського порядку з абсолютно іншою психологією, абсолютно іншим підходом», – зазначив у своєму інтерв'ю перший заступник міністра МВС України С. Яровий².

Виконання вищезазначених завдань вимагає від поліцейських високого рівня підготовки та професійної компетентності, яка виражається, на думку О. Цільмак, у здатності особи високоефективно застосовувати сукупність набутих знань, умінь і навичок у практичній професійній діяльності [1]. Актуальність

¹ Реплянчук Д. «Виникла необхідність у підрозділах з іншою психологією», – заступник міністра внутрішніх справ Сергій Яровий // *hromadske* : сайт. 31.10.2017. URL: <https://hromadske.ua/posts/interv-yu-z-zastupnykom-ministra-vnutrishnikh-sprav-serhiem-yarovym> (дата звернення: 10.02.2021); Кількість тактичних поліцейських до кінця року потроїться // *LB.ua* : сайт. 31.12.2018. URL: https://lb.ua/news/2018/01/31/388689_kolichest

vo_takticheskikh_politseyskikh.html (дата звернення: 10.02.2021).

² Реплянчук Д. «Виникла необхідність у підрозділах з іншою психологією», – заступник міністра внутрішніх справ Сергій Яровий // *hromadske* : сайт. 31.10.2017. URL: <https://hromadske.ua/posts/interv-yu-z-zastupnykom-ministra-vnutrishnikh-sprav-serhiem-yarovym> (дата звернення: 10.02.2021).

досліджень розвитку професійної компетентності працівника поліції підрозділу тактико-оперативного реагування пов'язана зі зростанням «пильності» поглядів людей на працівників поліції як у цілому, так і на новостворений підрозділ патрульної поліції зокрема. Питання професійної компетентності поліцейського є центральним, оскільки сьогодні у спілкуванні із працівниками поліції люди все частіше використовують технічні засоби фіксації (фото-, відеофіксацію), – хтось, аби захистити себе від можливих незаконних дій з боку правоохоронних органів, хтось, аби показати поліцейського «не в кращому світлі».

Стан дослідження проблеми

Сьогодні компетентність нормативно визначається як здатність особи успішно соціалізуватися, навчатися, провадити професійну діяльність, яка виникає на основі динамічної комбінації знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей¹. Професійна компетентність є не тільки мірилом професіоналізму, а й визначальним фактором успішності реалізації соціальних, професійних функцій, життєдіяльності особи загалом. Професіоналізм – це необхідна умова вияву компетентності, а компетентність є показником ступеня відповідності вимогам професіоналізму [2].

Залежно від виду діяльності науковці виокремлюють різні види компетентності. Ми більш детально зупинимось на підході щодо визначення поняття професійної компетентності у сфері правоохоронної діяльності. Свого часу проблему професійної компетентності працівників правоохоронних органів досліджували Г. Акопов, В. Бакуменко, О. Бандурка, В. Барко, М. Іншин, В. Литвин, О. Сердюк, О. Столяренко, О. Торічний, О. Цільмак та інші. Так, О. Торічний визначає, що професійна компетентність – це якісна характеристика ступеня оволодіння правоохоронцем професійною діяльністю, яка передбачає усвідомлення своїх прагнень до діяльності, уявлень про власну соціальну роль, оцінювання особистісних рис і якостей як майбутнього фахівця, співвіднесення результатів такого оцінювання з об'єктивними вимогами до обраної діяльності, регулювання на цій підставі власного професійного становлення, зростання, самовдосконалення [3].

В. Литвин зазначає, що професійною компетентністю є система індивідуально сформованих за час професійної підготовки та перепідготовки і практичної службової діяльності професійних знань, умінь, навичок, які становлять інтровертні механізми виконання службових завдань [4]. На думку дослідника, основними складовими професійної компетентності є професійна культура й етика, правосвідомість і професійні здібності. Професійна компетентність є не тільки мірилом професіоналізму, а й визначальним фактором успішності реалізації соціальних, професійних функцій, життєдіяльності особи загалом. Науковець вважає, що професійна компетентність патрульного поліцейського охоплює особистісні риси, професійні вміння, знання, досвід, навички, здібності і мотивації [4].

В. Барко виділяє структурні компоненти професійної компетентності фахівця правоохоронних органів, які охоплюють три сфери [5]:

- мотиваційну (загальнокультурні, особистісно-мотиваційні та соціальні компетенції);
- предметно-практичну (професійні вміння, практично-діяльнісні, інформаційні, управлінські та комунікативні компетенції);
- саморегуляції особистості (психологічна компетентність й аутокомпетентність, тобто володіння вміннями та навичками управління вольовою й емоційною сферами, технологіями подолання професійної деструкції, сформованість рефлексії).

О. Борисюк визначає такі види професійної компетентності патрульного поліцейського [6]:

1) особистісно-індивідуальна компетентність поліцейського – це потреби, цінності, вміння, мотиви діяльності, вольові риси особистості, що допомагають поліцейському досягти поставленої мети під час виконання службових завдань;

2) пізнавальна компетентність – сукупність інформаційних компетенцій, що відтворюють систему знань і вмінь самостійної навчально-пізнавальної діяльності; створення, використання інновацій у професійній діяльності (також до цієї компетентності входять методологічна, методична і технологічна компетентності);

3) психолого-педагогічна компетентність поліцейського – передбачає опанування такими сферами теоретичної та практичної діяльності, що дозволяють поліцейському ефективно вживати заходів щодо виховання підлеглих, формування та корегування процесів у колективі відповідно до завдань підрозділу (розвиток цієї компетентності передбачає сформованість у

¹ Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення: 10.02.2021).

фахівця психологічної, педагогічної, соціальної, комунікативної та правової компетентності);

4) управлінська компетентність, у якій необхідними є вміння планувати, формулювати цілі, організовувати діяльність підрозділу, а також впроваджувати прогресивні форми і методи професійної діяльності тощо.

У дисертаційному дослідженні І. Зошій наповнює структуру професійної компетентності майбутнього фахівця юридичної галузі такими складовими, як: предметно-змістовий компонент; мотиваційно-ціннісний компонент; етикодеонтологічний компонент; рефлексивно-оцінний компонент; комунікативно-регулятивний компонент [7].

О. Цільмак виокремлює ключові компетентності: *особистісну* (світогляд, потреби, переконання, мотивація, інтереси, схильності, індивідуально-психологічні особливості тощо); *соціальну* (соціальна діяльність особистості, її взаємодія із соціальним середовищем тощо); *діяльнісну* (провідна діяльність особи – гра, навчання, трудова, професійна, наукова діяльність тощо) [1; 8]. Однак у наукових дослідженнях учених не знайшов свого відображення зміст складових професійної компетентності поліцейського тактико-оперативного реагування.

Мета і завдання дослідження

Базуючись на вищезазначених дослідженнях, ми спробували теоретично обґрунтувати і виокремити складові та змістову наповненість складових професійної компетентності поліцейського підрозділу тактико-оперативного реагування Національної поліції України, що і стало *метою* нашого дослідження.

Завданнями статті є: 1) здійснити аналіз психологічних досліджень складових професійної компетентності працівника поліції; 2) проаналізувати проблеми виникнення професійної кризи, вигорання та зниження службової мотивації; 3) запропонувати шляхи вдосконалення складових професійної компетентності працівника поліції.

Наукова новизна дослідження визначається тим, що підрозділ тактико-оперативного реагування є новоствореним підрозділом поліції, і визначення складових професійної компетентності поліцейського дозволить у подальшому використати отриманні дані для вдосконалення професійних навичок та якостей працівників поліції підрозділу тактико-оперативного реагування.

Виклад основного матеріалу

Поліцейські підрозділу ТОР перш за все мають мінімізувати ризики, які можуть вини-

кнути на масових заходах. Якщо необхідно, то відокремити тих, хто підбурює натовп і провокує людей до незаконних і протиправних дій. Тобто «тактики» використовують цілий набір відповідних превентивних заходів для зниження напруги в натовпі без демонстрації сили. Також поліцейські підрозділів ТОР відпрацьовують ті виклики, де потрібна силова підтримка екіпажам патрульної поліції під час виникнення надзвичайних ситуацій (масові бійки, розбої, грабежі тощо). Зазначені заходи потребують від працівників поліції нових підходів, нових знань, умінь і навичок. Так, з огляду на специфіку професійної діяльності працівники поліції груп тактико-оперативного реагування повинні вміти:

- виконувати завдання відповідно до норм моралі та правил етичної поведінки поліцейського;
- нести високу відповідальність за наслідки реалізації прийнятих рішень;
- застосовувати заходи психологічного впливу (попередження, зауваження);
- застосовувати спеціальні засоби, фізичну силу та вогнепальну зброю;
- забезпечувати публічну безпеку і порядок;
- раціонально планувати і використовувати робочий час;
- працювати в умовах дефіциту часу та інформації, в умовах порушення природного режиму дня, сну і відпочинку;
- виконувати службово-професійні завдання в колективі;
- діяти відповідно до ситуації, правильно сприймати й інтерпретувати її;
- чітко, швидко і виважено приймати рішення, які не суперечать закону, в екстремальних, ризиконасичених ситуаціях (затримання правопорушників, застосування заходів фізичного впливу та спеціальних засобів і зброї, забезпечення правопорядку під час масових заходів);
- мислити аналітично;
- вирішувати конфліктні ситуації;
- спілкуватися з різними верствами населення, впливати, домагатися свого.

Цей перелік не є вичерпним і потребує дослідження, аналізу та систематизації. Тому перед працівниками поліції новоствореного підрозділу тактико-оперативного реагування постає питання наявності і розвитку їх професійної компетентності. Узагальнюючи дослідження провідних науковців з питання компетентнісного підходу [1; 5; 6; 8; 9], ми розглядаємо професійну компетентність поліцейського підрозділу тактико-оперативного реагування як інтегровану систему, що складається із: придатності до виконання

професійно-службових завдань; динамічної комбінації кваліфікації, досвіду, знань, умінь, навичок, поведінкових реакцій, цінностей, мотивацій, емоцій працівника; сукупності психічних і психофізіологічних особливостей людини, необхідних для здійснення ефективної професійної діяльності та/або подальшої навчальної діяльності.

Базуючись на вищезгаданих напрацюваннях науковців [1; 3; 4; 5; 6; 7; 8; 9], уважаємо за доцільне розглядати таку структуру професійної компетентності поліцейських підрозділу тактико-оперативного реагування:

- особистісна компетентність – здатність поліцейського до рефлексії, адекватної самооцінки, усвідомлення власного «Я», своїх характерологічних особливостей, властивостей, можливостей тощо;

- діяльнісна компетентність – здатність поліцейського до успішного виконання професійних завдань, прагнення досягти успіху, установка на доцільні й активні дії, дисциплінованість, задоволеність працею;

- соціальна компетентність – здатність поліцейського до комунікації з різними верствами населення й у різних ситуаціях; колективізм, уміння ефективно взаємодіяти із соціальним оточенням.

Складовими *особистісної компетентності* поліцейських підрозділів тактико-оперативного реагування є:

- індивідуально-психологічний компонент (цінності, інтереси, схильності, професійно важливі якості, впевненість у власних силах, індивідуальні особливості психічних процесів і властивостей);

- когнітивний компонент (уважність, спостережливість, розуміння поставлених завдань, швидкість і гнучкість процесів мислення, належний рівень пам'яті на зовнішність людини, а також колір, форму, величину, рух та розташування об'єктів; спроможність точно й чітко передавати те, що почуто і побачено, здатність до пошуку нестандартних шляхів вирішення проблем, загальна обізнаність, здатність до прогнозування перебігу подій);

- емоційно-вольовий компонент (емоційна врівноваженість, терпимість; цілеспрямованість, самоконтроль, самовладання, здатність до саморегуляції дій; готовність до виправданого ризику; рішучість у нестандартних, екстремальних ситуаціях взаємодії; здатність брати на себе відповідальність у склад-

них ситуаціях; наполегливість у подоланні труднощів).

Складовими *діяльнісної компетентності* поліцейських підрозділів тактико-оперативного реагування є:

- мотиваційний компонент (правосвідомість, соціальна відповідальність, мотивація професійної діяльності, здатність до аналізу мотивів поведінки громадян);

- орієнтаційний компонент (знання, вміння, навички, професійний досвід);

- операціональний компонент (уміння планувати власні дії, прогнозувати результат роботи, регулювати і контролювати діяльність; уміння аналізувати, прогнозувати й оцінювати обстановку; здатність прийняти адекватне рішення в умовах дефіциту часу й неповноти інформації; домінуючі моделі копінг-поведінки).

Складовими *соціальної компетентності* поліцейських підрозділів тактико-оперативного реагування є:

- комунікативний компонент (знання основних норм і правил комунікативних стратегій, здатність вирішувати конфлікти, професійно-важливі комунікативні якості: контактність, тактовність, доброзичливість тощо);

- соціальний компонент (відкритість до взаємодії, здатність працювати в колективі, виконувати різні рольові функції; здатність до емпатії, дипломатичності, толерантності, гуманізму, справедливості тощо; соціальна діяльність особистості, її взаємодія із соціальним середовищем тощо).

Висновки

Таким чином, можна дійти висновку, що професійна діяльність працівника поліції підрозділу тактико-оперативного реагування належить до складних, які висувають високі психологічні вимоги до працівників. Тому в поліцейського підрозділу тактико-оперативного реагування необхідно формувати і розвивати професійну компетентність. Запропонована нами змістова наповненість складових професійної компетентності працівника поліції підрозділу тактико-оперативного реагування Національної поліції України дасть можливість для вибору найбільш ефективних форм навчання, підвищення кваліфікації, самовдосконалення для розвитку та формування професійно важливих знань, умінь, навичок, звичок, якостей, здібностей, мотивів цінностей тощо.

Список бібліографічних посилань

1. Цільмак О. М. Зміст складових соціально-психологічної компетентності слідчого органів досудового розслідування Національної поліції України. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2017. № 2. С. 133–137.

2. Приходько Ю. О. Психологічний словник-довідник : навч. посіб. Київ : Каравела, 2012. 328 с.
3. Торічний О. В. Теорія і практика формування військово-спеціальної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі навчання. Хмельницький : Нац. акад. ДПСУ, 2012. 535 с.
4. Литвин В. В. Формування та розвиток професійної компетентності патрульного поліцейського. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2018. Т. 1 (106). С. 277–282.
5. Барко В. І. Роль креативності у формуванні професійної компетентності. *Вісник Національної академії оборони України*. 2010. Вип. 6 (19). С. 69–76.
6. Борисюк О. М. Характеристика професійної компетентності офіцерів ОВС. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія психологічна*. 2014. Вип. 1. С. 67–76.
7. Зошій І. В. Психолого-педагогічні умови формування професійної компетентності майбутніх юристів : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Острог, 2018. 289 с.
8. Цільмак О. М. Професіогенез компетентності фахівців кримінальної міліції: теорія та практика : монографія. Одеса : РВВ ОДУВС, 2011. 432 с.
9. Психологічна робота з особовим складом сил охорони правопорядку щодо виконання службово-бойових завдань під час організації та проведення міжнародних великомасштабних спортивно-масових заходів : навч. посіб. / І. І. Приходько, О. В. Тімченко, С. Т. Полторак та ін. Харків : Акад. ВВ МВС України, 2012. 197 с.

Надійшла до редколегії 15.02.2021

РОМАНЕНКО Е. С. ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ ПОЛИЦЕЙСКИХ ПОДРАЗДЕЛЕНИЯ ТАКТИКО-ОПЕРАТИВНОГО РЕАГИРОВАНИЯ

Проведен теоретический анализ профессиональной компетентности работников правоохранительных органов и дано определение понятия профессиональной компетентности работника полиции подразделения тактико-оперативного реагирования (далее – ТОР) Национальной полиции Украины. С учетом специфики служебных заданий и профессиональной деятельности описаны основные умения полицейского подразделения ТОР. Выделены структурные составляющие профессиональной компетентности полицейского подразделения ТОР: личностная, деятельностная, социальная. Раскрыто содержательное наполнение структурных составляющих профессиональной компетентности полицейского подразделения ТОР. Подчеркнуто, что актуальность исследования развития профессиональной компетентности работника полиции подразделения тактико-оперативного реагирования связана с возрастанием «бдительности» взглядов граждан на деятельность полиции в целом и на новосозданное подразделение полиции в частности.

Ключевые слова: профессиональная компетентность, патрульный, полицейский, практическое подразделение, тактико-оперативное реагирование.

ROMANENKO E. S. THEORETICAL ASPECTS OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF POLICE OFFICERS FROM THE TACTICAL AND OPERATIVE RESPONSE UNIT

Theoretical analysis of professional competence of law enforcement officers has been carried out. The author has provided definition to the concept of professional competence of a police officer of the tactical and operative response unit (TOR) of the National Police of Ukraine. Taking into account the specifics of official tasks and professional activities, the basic skills of the TOR police unit have been described. The structural components of the professional competence of the TOR police unit have been singled out: personal, activity, social competence. The author has revealed the content of the structural components of the professional competence of the TOR police unit. It has been emphasized that the relevance of research on the development of professional competence of a police officer of the tactical and operative response unit is associated with the growth of “vigilant” views of citizens towards the police in general and towards the newly created patrol police unit in particular.

Socio-economic and political changes taking place in the lives of modern Ukrainians are characterized by a significant increase in their social activity and are expressed in participation in mass events of various kinds: political, economic, social, sports, cultural, gender, religious, environmental, etc. Given the high political and social activity of Ukrainians, there is an urgent need to ensure security and keep public order by the National Police during mass events and with the participation of a large number of people. Therefore, a new unit of patrol police of tactical and operative response (TOR) was created in 2017 in order to ensure public safety and law and order at mass events. The newly created police unit was faced with the following tasks:

to minimize the risks that may arise during mass events; to reduce tension in the crowd without showing strength; to prevent and combat street crime; to patrol the city to promptly support patrol police crews in case of high-risk calls; to respond to situations where there is a clear threat to the use of weapons or other threat to life; to detain persons who are hiding from justice or are wanted and may pose a danger. First Deputy Minister of Internal Affairs of Ukraine S. Yarovyi said in his interview: "We had the need for public order units with a completely different psychology, a completely different approach".

Key words: *professional competence, a police officer, patrol, tactical and operative response.*